

СУМСЬКЕ ТОВАРИСТВО «МЕМОРІАЛ» ТА ПАМ'ЯТЬ ПРО ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ

У статті висвітлюється створення та діяльність Сумського історико - просвітницького товариства «Меморіал». Проаналізовано обставини протистояння «Меморіалу» з органами компартійно-державної влади наприкінці 1980 –х на початку 1990 –х рр. Розкрито програмні та організаційні засади діяльності товариства. Основну увагу авторка приділяє пошуково - дослідницькій роботі організації, спрямованій на збереження історичної пам'яті про політичні репресії комуністичного режиму у 1930-х – на початку 1950-х рр. Зроблено спробу охарактеризувати особистості репресованих сумчан крізь призму усних свідчень та автобіографічних творів учасників товариства «Меморіал». На основі спогадів репресованих реконструйовано окремі аспекти повсякдення політичних в'язнів у системі ГУЛАГу. Зазначено вклад товариства «Меморіал» у підготовці обласного тому науково – документального видання «Реабілітовані історією. Сумська область».

Ключові слова: товариство «Меморіал», Суми, політичні репресії, спогади, пам'ять.

Розпочаті керівництвом СРСР в середині 1980 – х рр. суспільно – політичні реформи, призвели до підвищення громадської активності як у союзному центрі, так і в республіках. Поширення гласності, знаття заборон на висвітлення раніше замовчуваних подій, зумовили зростання інтересу до історичного минулого радянської епохи. У другій половині 1980 – х рр. в Україні почали виникати самодіяльні громадські організації. Значною подією у суспільно – політичному житті України стало утворення добровільного історико – просвітницького товариства «Меморіал», установча конференція якого відбулася у Києві на початку березня 1989 р. Республіканська організація на федеративних засадах увійшла до Всесоюзного «Меморіалу», створеного у січні 1989 р. у Москві.

Серед засновників московського «Меморіалу» були визначні правозахисники, вчені, представники творчої інтелігенції. Виступаючи на установчій конференції товариства, поет Євгеній Євтушенко наголошував на необхідності усвідомлення «історичної провини», відповідальності «за все, що було у нас у країні...». «Рятуючи сьогодні пам'яттю про минуле, ми рятуємо і майбутнє – наше власне, і майбутнє дітей наших дітей. Отже, рятування історії історичною пам'яттю. Це, на мій погляд, головне завдання товариства «Меморіал» і завдання нашого суспільства у цілому...» [1, с.98]. Засновником та першим Головою товариства «Меморіал» був Андрій Сахаров.

Ініціаторами створення громадської організації «Меморіал» у Сумах виступили члени спілки архітекторів на чолі з головним архітектором міста Юрієм Кобиляковим, спілки письменників та журналістів УРСР, співробітники відділення Українського фонду культури, міської бібліотеки ім. Т.Г. Шевченка та обласного краєзнавчого музею, викладачі. 5 березня 1989 року ініціативна група спільно з учасниками екологічного руху провела в центрі Сум пам'ятну акцію з нагоди річниці смерті Й. Сталіна. Учасники зібрання розповсюджували листівки, де викривався сталінізм, роз'яснювали мету створення Народного

Руху України за перебудову, а також проводили збір підписів громадян щодо вирішення нагальних суспільно - політичних та екологічних проблем. У листівці, йшлося про те, що сталінізм як метод управління глибоко вкоренився і справляє вплив на політичну свідомість керівників держави донині. «Злочини сталінізму величезні, він загубив понад 30 мільйонів людей... Ми відповідальні за майбутнє країни і маємо зробити все, аби сталінізм не повторився» [2, с. 222 - 223]. У червні 1989 р. за участі 80 делегатів в обласному центрі відбулася установча конференція добровільного історико – просвітницького товариства «Меморіал». Конференція ухвалила резолюцію та статут організації, основною метою якої було визначено ліквідацію наслідків тоталітаризму в усіх сферах суспільного життя, утвердження демократії, відродження гуманізму, відновлення історичної справедливості щодо жертв політичних репресій. Основні завдання Товариства полягали у збереженні й увічненні пам'яті про жертви репресій; наданні допомоги репресованим та їх сім'ям, захисті інтересів репресованих у державних та громадських організаціях; сприянні у виконанні державних рішень з відшкодування заподіяних репресованим збитків; поширенні історичної правди про злочини тоталітаризму; активній участі в демократичних перетвореннях та розбудові Незалежної української держави. У резолюції конференції наголошувалося, зокрема, на необхідності «...ліквідувати топоніми з прізвищами людей, які зганьбили себе причетністю до масових репресій». Товариство висловило підтримку ідеї створення Народного Руху України, засуджувало кампанію дискредитації ініціаторів Руху, розгорнуту засобами масової інформації. Керівним органам Товариства доручалося створити секцію з дослідження так званих «білих плям історії» [2, с. 232]. Делегати конференції обрали координаційну раду у складі 11 осіб та трьох співголів товариства «Меморіал» - педагога Володимира Майбороду, викладачів Сумської філії Харківського політехнічного інституту історика Леоніда Мордовця та філософа Ірину Предборську. У подальшому сумське товариство очолювали Алла Криганова, Катерина Білолюбська, на даний час – Світлана Ревякіна.

На початку 1990 р. до складу «Меморіалу» на правах колективного члена увійшло Товариство репресованих (Всеукраїнське товариство репресованих було створене у червні 1989 р.). Після ухвалення 1989 р. Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій» члени товариства на громадських засадах долучилися до роботи комісій з реабілітації, які були створені при облвиконкомі та у районах області.

З перших кроків своєї діяльності організація зустріла серйозний опір з боку органів влади за критику комуністичної партії. У документах Сумського міськкому КПУ «Меморіал» був названий «екстремістською та антисоціалістичною» [2, с.234 - 235]. Конфронтація між неформальними громадськими організаціями та органами влади набувала досить серйозних форм. Так, великий резонанс у Сумах на початку жовтня 1989 р. викликало голодування перед приміщенням обкому компартії співголови «Меморіалу» Володимира Майбороди та робітника Олега Тарасенка. Причиною стала відмова міськвиконкому на проведення чергового мітингу неформалів.

Незважаючи на опір з боку органів компартійно – радянської влади, організація продовжувала свою діяльність, співпрацювала з іншими громадськими об'єднаннями. У вересні 1989 р. сумська делегація, у складі якої були громадські діячі І. Предборська, А. Криганова, А. Бутенко, Л. Коваленко, В. Осадчий (перший лідер Сумської крайової організації НРУ) взяла участь у роботі установчого з'їзду Руху [2, с. 230-231]. Члени Сумського товариства «Меморіал» підтримали лідера Шосткинського клубу «Ініціатива» Леоніда Коваленка, виключеного з компартії за звинуваченнями у «...фракційності, екстремізмі та підбурюванні», тобто фактично за інакомислення. Вони звернулися з відкритим листом до керівників Шостки, редакції місцевих газет з вимогою поновити Л.Коваленка у партії [2, с. 239-240].

З ініціативи «Меморіалу» 1990 р. поблизу Центрального міського кладовища – місця масових розстрілів наприкінці 1930 – х рр., було встановлено пам'ятний знак жертвам репресій. У квітні 1991 р. сумська делегація взяла участь у Всеукраїнській конференції «Меморіалу», рішенням якої Товариству було присвоєно ім'я Василя Стуса.

Протягом 1990 – х – початку 2000 –х рр. діяльність організації здійснювалася за пошуковим та історико - просвітницьким напрямками. Активну участь у роботі Сумського Товариства «Меморіал» брали колишні політв'язні Борис Блінер, Марія Ярова, Дмитро Моїсеєнко, подружжя Пацишинських, члени родин репресованих Емма Новобранцева (понад 20 років працювала беззмінним секретарем Товариства), Ігор Єлфімов, Алла Криганова. На основі вивчення документів Державного архіву Сумської області та архіву обласного управління Служби Безпеки України був складений «Мартиролог» (книга реєстрації репресованих), який вміщує дані про 611 осіб: дата та місце народження, національність, місце роботи або служби, дата арешту та винесення вироку, міра покарання, чи був реабілітований [3]. Як відомо, найбільшою масовою операцією «Великого терору» стала операція за таємним наказом НКВС №00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 р. за підписом наркома внутрішніх справ М.Єжова [4, Ч.1, с.72-73]. Згідно з наказом, репресіям підлягали «колишні активні учасники антирадянських збройних повстань». У документах радянських каральних органів вживається специфічна лексика: «засуджений по першій категорії», що означає засудження до смертної кари. Засуджені «по другій категорії» відбували покарання у виправно-трудових таборах. Як свідчать оприлюднені звіти обласних відділень НКВС, місцеві керівники намагалися перевищити виділені «ліміти». Після виходу наказу №00447 маховик репресій було запущено на повні оберти, захоплюючи різні суспільні верстви. Окрім основної соціальної групи, проти якої спрямовувалися репресії - селян, арештам були піддані також інші категорії. Ознайомлення з сумським «Мартирологом» дозволяє зробити висновок проте, що більшість вироків «ВМП» (вища міра покарання) було винесено позасудовими органами (так званими «трійками») в 1937 – 1938 рр., розстрілювали засуджених у Харкові та Сумах.

Дані про репресованих сумчан конкретизовано за окремими галузями, підприємствами, закладами: «Завод ім. Фрунзе» (58 осіб), «Цукровий завод» (21 особа), «Суконна фабрика» (23 особи), «Залізниця» (15 осіб), «Торгівля» (17 осіб), «Медпрацівники» (15 осіб), «Вчителі шкіл, викладачі педінституту, артучилища та інших навчальних закладів» (39 осіб), «Сумський міськвиконком та облвиконком» (23 особи), «Директори підприємств» (9 осіб), «Червона Армія» (36 осіб), «Культові служителі» (12 осіб). Окремо складено список репресованих євреїв (65 осіб) [3]. Щонайменше кілька осіб з цього списку згадувалися у звіті заступника начальника УНКВС у Харківській області Л.Й. Рейхмана наркомун внутрішніх справ І.М. Леплевському про оперативно – слідчу роботу станом на 10 січня 1938 р.: «У Сумах викрито сіоністську організацію. Учасники проводили націоналістичну пропаганду у середовищі єврейських трудящих...Систематично відправляли до Палестини листи про становище євреїв в СРСР. Організація орієнтувалася на інтервенцію, повалення радянської влади» [4, Ч.1, с.309].

На «карті ГУЛАГу» позначені місця, про які згадували сумчани. За підрахунками «Меморіалу», мешканці області відбували покарання у 44 таборах Ухтпечлаг, Воркутлаг (Республіка Комі), Сиблаг (Західний та Східний Сибір), Карлаг (Казахстан), і звичайно ж, Колима (Севостлаг) [3].

Колишні політв'язні і члени їх родин ділились цінними особистими документами та спогадами. Зокрема, Емма Новобранцева залишила спогади про свого батька, заступника командира 223 стрілецького полку 75 стрілецької дивізії, яка базувалася у м. Пірятин. Сумчанин Василь Новобранцев народився 1907 р. в родині кустаря. Здобув середню технічну освіту, працював слюсарем на машинобудівному заводі. Василь Тимофійович мав хист організатора, брав активну участь у створенні спортивних товариств та виставах самодіяльного театру «Синя блуза», писав вірші. Згодом був направлений на навчання до військової школи червоних старшин, з 1929 по квітень 1937 р. служив у лавах Червоної Армії. Під час проведення політзаняття старшого лейтенанта В. Новобранцева було заарештовано, у квітні 1937 р. військовим трибуналом засуджено, як «ворога народу» за ст. 54¹⁰ («антирадянська пропаганда та агітація») до позбавлення волі на 6 років. Покарання відбував на Колимі, де загинув 1942 р. Посмертно реабілітований 1961 р. В архіві «Меморіалу» зберігаються фотодокументи родини Новобранцевих та літературні твори репресованого командира [3].

Серед членів «Меморіалу» були уродженці інших областей та республік, на Сумщині вони опинилися внаслідок «поразки у правах» та заборони повертатися на батьківщину. Зокрема, Григорій Пащишинський народився 1912 р. у Львові, був сиротою, змалку працював у наймах, на будівництві. 1943 р. вступив в Українську Повстанську Армію. 1945 р. був заарештований та засуджений військовим трибуналом у м. Луцьку до 20 років виправних робіт та 5 років «позбавлення прав». Покарання відбував у Воркуті, працював у шахті, отримав каліцтво. 1955 р. справу Г.Пащишинського було переглянуто, Григорія Васильовича звільнили. Перебуваючи на вільному поселенні, одружився з Ганною Коритник. Уродженка Івано - Франківщини, Г.Коритник, також під час

нацистської окупації перебувала у лавах УПА. Заарештована за доносом 1948 р., під час допитів зазнала катувань. Засуджена до 25 – ти років позбавлення волі, відправлена до Воркути, 24 березня 1956 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР справу Г.Коритник було переглянуто, Ганну Михайлівну звільнено. 1962 р. подружжя переїхало до Сум, працювали на підприємствах міста. Григорій Васильович та Ганна Михайлівна одними із перших вступили до товариства «Меморіал», проводили просвітницьку роботу у навчальних закладах. За «зв'язок з бандерівцями» також була засуджена 1949 р. уродженка Рівненщини 18 - річна Ганна Сулим (Цвар). Вирок – 25 років позбавлення волі, - відбувала у таборах «Норильлага». Після перегляду справи у 1956 р. була звільнена, а 16 липня 1975 р. – реабілітована рішенням Пленуму Верховного Суду СРСР [3].

Легендарною постаттю на Лебединщині був священник Іван Дмитрович Приходько (1900 - 1997 рр.). Здобувши вищу богословську освіту, мав енциклопедичні знання і покликання педагога. Вчителював у селі Битиця. У перше був заарештований 1923 р. та звинувачений, за власними спогадами, у «неправильних методах роботи, за непокірність та непідкорення відділу освіти...» [3]. У подальшому заарештовувався владою ще п'ять разів [5, с.18]. Покарання відбував у Норильську. 1954 р. був реабілітований і повернувся на батьківщину. Наприкінці 1980 – х – 90 –х рр. долучився до відновлення зруйнованих храмів Сумщини. Заощадження власної родини та пожертви громадян вкладав у відбудову церков, за його сприяння було відроджено 12 храмів. Отець Іван вступив до Сумського «Меморіалу» і, як згадувала Е. Новобранцева, «був нашим духовним наставником» [3].

Цінним особовим документом, що характеризує атмосферу повсякдення політв'язнів ГУЛАГу, є спогади сумчанина Бориса Блінера (1914 - 2000) [3]. Народився він у Білорусії, навчався в єврейській школі, згодом вступив до Мінського юридичного інституту, однак, навчання виявилось нетривалим... Про обставини арешту згадував: навчався на першому курсі, студентська група була дружна, весела. Часто збиралися у гуртожитку, сперечались, жартували. Хтось придумав гру – конкурс на найкоротший та найдотепніший анекдот. Рік був 1936, анекдоти сипалися різноманітні. Борис видав: «Що таке МТС?... – могила товариша Сталіна». Посміялись і, як кажуть, забули. Та, видно, не всі. Вже наступного вечора Б. Блінера було заарештовано НКВС. Спецколегія Верховного Суду БРСР звинуватила в антирадянській пропаганді та агітації. Був засуджений до семи років позбавлення волі і п'яти років поразки в правах. Відбував покарання на Колимі, працював на копальнях, будівництві доріг. Наслідком праці на колимських морозах стала ампутація відморожених пальців обох рук. У таборі Б.Блінер познайомився з політв'язнями - сумчанами – Леонідом Бовою, Павлом Скринником та іншими. Оскільки до Білорусії повертатися було заборонено, то після десятирічки «морозного пекла», 1947 року прибув до Сум, 1963 р. реабілітований. Б. Блінер був активним членом Сумського товариства «Меморіал»- виступав на телебаченні, писав статті та нариси для преси, відгукнувся на пропозицію О.Солженіцина щодо участі репресованих у доповненні та уточненні фактів, викладених у праці «Архіпелаг

ГУЛАГ». Залишив спогади «Дорога туди», «Дати і зустрічі», «Дорога назад». Рукопис, що зберігається в архіві сумського «Меморіалу» вміщує детальний опис повсякдення політв'язнів, а також стислі відомості про «цікавих людей», з якими автора звела доля. Наведемо декілька імен зі спогадів Б.Блінера.

Сходознавець і перекладач Павло Аренський. Випускник Сорбонни, був одружений з актрисою МХАТ, спілкувався з широким колом театральних діячів. Як згадує Б.Блінер, ця людина була зовсім непридатною до фізичної праці. Натомість, перебуваючи у таборі «Спорний» Дальстрою, ділився із в'язнями розповідями про традиції народів Африки. Загинув 1943 р. На початку 1960 – х рр. був реабілітований. 1964 р. у збірнику «На суші і на морі» було опубліковане оповідання П. Аренського «Черепахи Малапаги».

Геолог та хімік Лев Буланін. Відбував покарання у таборах Казахстану, згодом потрапив на Колиму, де налагодив виготовлення «гостродефіцитної» губної помади, що викликає подив з огляду на нелюдські умови табірнього життя. Втім, у спогадах українок – політв'язнів ГУЛАГу є згадки про відчайдушні зусилля, спрямовані на збереження бодай якихось із тих атрибутів, які позначали їх як жінок і дозволяли відчувати себе жінками [6, с.194].

Пало Бронич. Засуджений за контрреволюційну діяльність, високоосвічена, інтелігентна людина, вільно володів кількома європейськими мовами, цитував напам'ять сторінки літературних творів. Як згадує Б. Блінер, «це була найрозумніша людина на моєму життєвому шляху». Зокрема, на початку 1947 р. в'язні відчули деяке пом'якшення табірнього режиму порівняно з воєнним часом. Ув'язненим знову було дозволено отримувати з дому харчі та одяг. Зняття заборони на посилки зумовлювалося не співчуттям до в'язнів, а було спробою пом'якшити наслідки повоєнного голоду, в умовах якого табори не могли прогодувати свій контингент. П. Бронич спрогнозував: ці послаблення ненадовго. Як з'ясувалося незабаром, сподівання на зміни умов утримання у таборах ГУЛАГу, не справдилися. З початком «холодної війни» керівництво Радянського Союзу посилює репресивний режим: арешти торкнулися армії, колгоспників, національних меншин, зокрема, євреїв [7, с.360].

Яскравий слід у пам'яті Б. Блінера залишила зустріч з Дмитром Святополк - Мирським, нащадком князівського роду. Літературознавець, критик, публіцист Д. П. Святополк - Мирський брав участь у Першій світовій війні та антибільшовицькому русі, 1920 р. емігрував, однак згодом перейшов на марксистські позиції, 1932 р. за сприяння М.Горького прибув до Радянського Союзу. Під іменем Д.Мирський брав участь у написанні книги «Біломоро – Балтійський канал імені Сталіна» (1934). Згодом більшість авторів книги були репресовані [7, с.113]. Не оминула «увагою» влада і князя Святополк – Мирського. 1937 р. він був заарештований за підозрою у шпionажі та засуджений до 8 років таборів. У вересні 1937 р. Д.Святополк - Мирський прибув пароплавом «Кулу» в бухту Нагаєво, був направлений до пересильного табору. Пам'ять Б. Блінера зберегла деталі зовнішності князя, а також лекції з історії російської літератури, які він щотижня читав для в'язнів. 1939 р. Д.Святополк - Мирський помер у лікарні табору для інвалідів, що знаходився в 23 км від Магадана.

Члени сумського «Меморіалу» підтримували зв'язки з робочою групою обласного тому науково-документального видання «Реабілітовані історією. Сумська область». У першій книзі видання, опублікованій 2005 р., було вміщено фрагмент спогадів Бориса Блінера «Морозне пекло» про його колимське заслання, нариси Алли Криганової «Постріл у спину» про заступника командира роти старшого лейтенанта Василя Новобранцева, О. В. Кравченка «Мій батько» про вчителя Миропільської середньої школи Віктора Олександровича Коноваленка, заарештованого 1937 р. за доносом одного з вчителів [8, с. 140 - 147]. У 2013 р. побачила світ друга книга «Реабілітовані історією. Сумська область» з відомостями про репресованих по 7 районах та 2 містах обласного підпорядкування [9]; 2015 р. опубліковано першу частину книги третьої обласного дому про політичні репресії громадян Сумщини [10].

18 травня 2015 р., у День пам'яті жертв політичних репресій, було відкрито пам'ятник у формі меморіального хреста, оповитого символічним колючим дротом та табірними ґратами як нагадування про злочини тоталітарного комуністичного режиму.

Отже, створене 1989 р. товариство «Меморіал», долаючи опір з боку компартійної влади, розгорнуло активну громадсько – політичну, дослідницьку та просвітницьку діяльність. Вона сприяла засудженню злочинів тоталітарного комуністичного режиму, поновленню історичної справедливості і реабілітації репресованих. Результатом подвижницької роботи Сумського товариства стало створення колекції документів, яка включає відомості про репресованих, спогади, фотодокументи. Зібрані «Меморіалом» матеріали про репресованих були використані при підготовці обласного дому «Реабілітовані історією. Сумська область». Члени товариства беруть участь у роботі регіональної комісії з реабілітації, яка була створена на основі оновленого закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій» (2018 р.), у публічних заходах, присвячених вшануванню пам'яті жертв політичних репресій.

ПОСИЛАННЯ

1. Евтушенко Е. Пропасть – в два прыжка?: Публицистика, поэзия. – Харків: Прапор, 1990. – 214 с.
2. Інакодумство на Сумщині. Збірник документів та матеріалів (1955-1980 роки)/Упорядники:Артюх В.О., Іванущенко Г.М; Садівничий В.О.- Суми: видавничо – виробниче підприємство «Мрія - 1» ТОВ, 2012.- 300 с.
- 3.Архів Сумського міського добровільного історико – просвітницького товариства «Меморіал», папки 1-12.
4. Великий терор в Україні. «Куркульська операція» 1937 – 1938 рр. / Упоряд. С.Кокин, Марк Юнге. Ч.1.– К: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 614 с;Ч.2 – 598с.
5. Оліцький В.О.Блаженні гнані за правду (репресії проти Православної церкви на Сумщині у 1920-1930 –ті роки). – Суми:Триторія, 2018. – 242 с.
6. Кісь Оксана. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти:монографія/інститут народознавства НАН України. – Львів., Дрогобич:Коло, 2020. – 300с.

7. Епплбом Енн. Історія ГУЛАГу / Пер. з анг. А.Іщенка. – К.:Вид. дім «Києво – Могилянська академія», 2006. – 511с.

8. Реабілітовані історією. Сумська область. У трьох книгах. Книга перша.- Суми: видавничо – виробниче підприємство «Мрія - 1» ТОВ, 2005.- 756 с.

9. Реабілітовані історією: Сумська область. У трьох книгах. Книга друга/Упоряд. О.Г. Бажан, О.М. Рубанов, І.Г. Федоренко. Суми: видавничо – виробниче підприємство «Мрія - 1», 2013.- 756 с.

10. Реабілітовані історією: Сумська область. У трьох книгах. Книга третя. Частина 1. - Суми: редакційно – видавнича група, 2015.- 496 с.

L. I. Rozhkova SUMY MEMORIAL SOCIETY AND MEMORY OF POLITICAL REPRESSION

The article covers the creation and activities of the Sumy Historical and Educational Society "Memorial". The founders of the Society in Sumy were representatives of the creative intelligentsia and teachers. The circumstances of Memorial's confrontation with the party and state authorities in the late 1980s and early 1990s are analyzed. The program and organizational principles of the society's activity are revealed. During 1990 - x - to beginning th 2000 activity of organization came true after searching and історико - elucidative directions. Active voice in-process Sumy Society "Memorial" was taken by former політв'язні Boris Bliner, Mariia Yarova, Dmytro Moiseienko, married couples of Pashchyshynskykh, members of families of subjected to repression Emma Novobrantseva, Ihor Yelfimov, Alla Kryhanova. Creation of collection of documents, that includes information about subjected to repression, remembrances, documentary photographs, became a selfless job of Sumy society performance. On the basis of collected by society "Memorial" of data is certain basic directions of repressions at the end of 1930 th - 1940 – x.

An attempt to describe personalities of subjected to repression Sumy through the prism of verbal certificates and autobiographic works of participants of society "Memorial" is done. Considerable attention is spared to autobiographic works of Sumy Boris Bliner, that characterize the atmosphere of daily occurrence of political prisoners of HULAHu, contain mentions about bright personalities of slaves of Kolymy. The fates of subjected to repression are traced after serving of punishment, and also the facts of their rehabilitation are fixed. The deposit of society is marked "Memorial" in preparation regional to the volume scientifically - documentary edition "Rehabilitated by history. Sumy area".

On the basis of the conducted analysis of activity of Sumy historical of -educational society "Memorial" is done conclusion about the ponderable contribution of organization to proceeding in rights subjected to repression by the communist mode and maintenance of historical memory about political repressions.

Keywords: Memorial Society, Sumy, political repressions, memories, remembrance.

References

1. Evtushenko E. Propast – v dva pryzhka?: Publytsystyka, poeziya. – Kharkiv: Prapor, 1990. – 214 s.. [Yevtushenko E. The abyss - in two jumps?: Journalism, poetry. - Kharkiv: Prapor, 1990. - 214 p.]. [inRussian].
2. Inakodumstvo na Sumshchyni. Zbirnyk dokumentiv ta materialiv (1955-1980 roky)/Uporiadnyky: Artiukh V.O., Ivanushchenko H.M; Sadiwnychyi V.O.- Sumy: vydavnycho – vyrobnyche pidpriemstvo «Mriia - 1» TOV, 2012.- 300 s. [Dissent in the Sumy region. Collection of documents and materials (1955-1980) / Compilers: Artyukh VO, Ivanushchenko GM; Sadovnychy VO- Sumy: publishing and production enterprise "Dream - 1" Ltd., 2012.- 300 p.]. [in Ukrainisan]

3. Arkhiv Sumskoho miskoho dobrovilnoho istoryko – prosvitnytskoho tovarystva «Memorial», papky 1-12. [Archive of the Sumy city voluntary historical and educational society "Memorial", folders 1-12.]. [in Ukrainian]
4. Velykyi teror v Ukraini. «Kurkulska operatsiia» 1937 – 1938 rr. / Uporiad. S.Kokyn, Mark Yunhe. Ch.1.– K: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2010. – 614 s; Ch.2 – 598s. [Great terror in Ukraine. "Kulak operation" 1937 - 1938 / Order. S. Kokin, Mark Junge. Part 1. - K: Type. Kyiv-Mohyla Academy House, 2010. - 614 p. ; Part 2 - 598p.]. [in Ukrainian]
5. Olitskyi V.O.Blazhenni hnani za pravdu (represii proty Pravoslavnoi tserkvy na Sumshchyni u 1920-1930 –ti roky). – Sumy:Trytoriia, 2018. – 242 s. [VO Olitsky Blessed are persecuted for the truth (repressions against the Orthodox Church in Sumy region in 1920-1930). - Sumy: Tritoria, 2018. - 242 p.]. [in Ukrainian]
6. Kis Oksana. Ukrainky v HULAHu: vyzhyty znachyt peremohty:monohrafiia/instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. – Lviv., Drohobych:Kolo, 2020. – 300s. [Kis Oksana. Ukrainian women in the Gulag: to survive means to win: a monograph / Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine. - Lviv., Drohobych: Circle, 2020. - 300p.]. [in Ukrainian]
7. Epplbom Enn. Istoriia HULAHu / Per. z anh. A.Ishchenka. – K.:Vyd. dim «Kyievo – Mohylianska akademiia», 2006. – 511s. [Appleboom Ann. History of the Gulag / Translated. from English A. Ishchenko. - K.: Вид. Kyiv-Mohyla Academy House, 2006. - 511p.]. [in Ukrainian]
8. Reabilitovani istoriieiu. Sumska oblast. U trokh knyhakh. Knyha persha.-Sumy: vydavnycho – vyrobnyche pidpriemstvo «Mriia - 1» TOV, 2005.- 756 s. [Rehabilitated by history. Sumy region. In three books. Book one.-Sumy: publishing and production enterprise "Dream - 1" Ltd., 2005.- 756 p.]. [in Ukrainian]
9. Reabilitovani istoriieiu: Sumska oblast. U trokh knyhakh. Knyha druha/Uporiad. O.H. Bazhan, O.M. Rubanov, I.H. Fedorenko. Sumy: vydavnycho – vyrobnyche pidpriemstvo «Mriia - 1», 2013.- 756 s. [Rehabilitated by history: Sumy region. In three books. Book of a friend / Order. O.G. Бажан, О.М. Rubanov, ІГ Fedorenko. Sumy: publishing and production enterprise "Dream - 1", 2013.- 756 p.]. [in Ukrainian]
10. Reabilitovani istoriieiu: Sumska oblast. U trokh knyhakh. Knyha tretia. Chastyna 1. - Sumy: redaksiino – vydavnycha hrupa, 2015.- 496 s. [Rehabilitated by history: Sumy region. In three books. Book three. Part 1. - Sumy: editorial - publishing group, 2015.- 496 p.]. [in Ukrainian]

Л.И. Рожкова СУМСКОЕ ОБЩЕСТВО «МЕМОРИАЛ» И ПАМЯТЬ О ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЯХ

В статье освещается создание и деятельность Сумского историко-просветительских общества «Мемориал». Учредителями общества в Сумах были представители творческой интеллигенции и преподаватели. Проанализированы обстоятельства противостояния «Мемориала» с органами компартийно-государственной власти в конце 1980-х в начале 1990-х гг. Раскрыты программные и организационные основы деятельности общества. В течение 1990 - х - начале 2000-х гг. деятельность организации осуществлялась по поисковому и историко - просветительским направлениям. Активное участие в работе Сумского общества «Мемориал» принимали бывшие политзаключенные Борис Блинер, Мария Яровая, Дмитрий Моисеенко, супруги Пащишинские, члены семей репрессированных Эмма Новобранцева, Игорь Елфимов, Алла Криганова. Результатом подвижнической работы Сумского общества стало создание коллекции документов, которая включает сведения о репрессированных, воспоминания, фотодокументы. На основе собранных обществом «Мемориал» данных определены основные направления репрессий в конце 1930-х -1940 - х гг.

Сделана попытка охарактеризовать личности репрессированных сумчан сквозь призму устных свидетельств и автобиографических произведений участников общества «Мемориал». Значительное внимание уделено автобиографическим произведениям

сумчанина Бориса Блинера, характеризующих атмосферу повседневности политзаключенных ГУЛАГа и содержащие упоминания о ярких личностях невольников Колымы. Прослежены судьбы репрессированных после отбытия наказания, а также зафиксированы факты их реабилитации. Определен вклад общества «Мемориал» в подготовку областного тома научно - документального издания «Реабилитированные историей. Сумская область».

На основе проведенного анализа деятельности Сумского историко-просветительного общества «Мемориал» сделан вывод о весомом вкладе организации в восстановлении прав репрессированных коммунистическим режимом и сохранение исторической памяти о политических репрессиях.

Ключевые слова: общество «Мемориал», Сумы, политические репрессии, воспоминания, память.